

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ
БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН КОМИТЕТ НАУКИ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ И ЭТНОЛОГИИ ИМЕНИ Ч.Ч. ВАЛИХАНОВА

Кеңес Одағының батыры Мәншүк Мәметованың
туғанына 100 жыл толуына орай,
**«ҚАЗАҚСТАН ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНДА:
ТАРИХИ ЖАД ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ТАРИХНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР»**
атты Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясы
материалдарының жинағы

6 мамыр 2022 жыл

Сборник материалов
Республиканской научно-практической конференции
**«КАЗАХСТАН В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ:
ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ И СОВРЕМЕННЫЕ
ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ»**,
посвященной 100-летию рождения героя Советского Союза
Маншук Маметовой

6 мая 2022 года

Алматы, 2022

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ
БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН КОМИТЕТ НАУКИ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ И ЭТНОЛОГИИ ИМЕНИ Ч.Ч. ВАЛИХАНОВА

Кеңес Одағының батыры Мәншүк Мәметованың
туғанына 100 жыл толуына орай,
**«ҚАЗАҚСТАН ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНДА:
ТАРИХИ ЖАД ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ТАРИХНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР»**
атты Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясы
материалдарының жинағы

6 мамыр 2022 жыл

Сборник материалов
Республиканской научно-практической конференции
**«КАЗАХСТАН В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ:
ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ И СОВРЕМЕННЫЕ
ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ»**,
посвященной 100-летию рождения героя Советского Союза
Маншук Маметовой

6 мая 2022 года

Бүгінде Бекболат мал шаруашылығымен айналысып, «Бірлік» ЖШС ұжымының ұйытқысы болғанына бірнеше жыл болды.

Иә, Дәмелі апайдың балалары осылай өркендеп өсуде. Облыстық тарихи-өлкетану музейі ұйымдастырған «**Жәдігер жерде қалмасын**» акциясы аясында Дәмелі Мамбетжанованың ауыл шаруашылығында еңбек еткен жылдары алған төсбелгілері, куәліктері, суреті т.б. құжаттарын баласы Серікболат Дадабаев тапсырып музей қорын толықтыра түсті.

Дәмелі Мамбетжанованың ауыл шаруашылығында еңбек еткен жылдары алған төсбелгілері, куәліктері, суреті т.б. құжаттарын баласы Серікболат Дадабаев тапсырып құжаттары музей қорының негізгі және қосымша қорларында сақтаулы тұр.

Пайдаланылған әдебиеттер мен деректер тізімі:

1 Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейінің фото-құжат қорында сақталған НҚТ-17132-17142 Д.4734-4744, ҚҚТ-6512/1-30 санымен тіркелген құжаттардан алынды.

Талжанов Қ.А.

кіші ғылыми қызметкер,

Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі

Ақтөбе, Қазақстан

ОТАН ҮШІН ОТ КЕШКЕН

(Ардагер Айыш Жанұзақова туралы)

Ұлы Жеңіс күні-өскелен ұрпақтың Отан үшін от кешкен соғыс ардагерлеріне тағзым етер күн.

Фашистік Германия бастаған сұрапыл соғыс қазақ халқына да ауыр болды. Соғыстың алғашқы күндерінен бастап қазақ жігіттерімен қатар нәзік жандылар да майдан шебіне тартылды.

Қазақ қыздары да соғыс ауыртпалығын ер азаматтармен бірдей көтерді. Майданға аттанған әйелдер мен қыздардың көбі медициналық санитарлық ботальондар мен госпитальдарда борышын өтеді. Қазақ арулары түрлі әскери құрамаларда болып, ерен ерлік үлгісін көрсетті.

Сол бейбіт өмірді қорғауға аттанған қазақ жігіттері мен қыздары қатарында ақтөбелік Айыш Жанұзақова апаймыз да бар болатын.

Көзі тірісінде Ұлы жеңістің 50 жылдығы қарсаңында Айыш апай отты майдандағы жолы жайлы Шалқар аудандық газеттерінің біріне берген сұқбатымен әңгімемізді жалғастырамыз [1, 8-б.].

«Әлі есімде деп бастаған Айыш апай әңгімесінде, - еліміз лаң салып тұтқиылдан басталған Отан соғысына бір жыл болыпты. Елдегі азаматтар бірінен соң бірі майданға кетіп жатты. Адам баласының небір қиын

жағдайларға көзі үйренеді екен. Сол бір кездерде майдан жағдайларына күнделікті құлақ түре жүріп, салғаннан ендеп кірген жойқын соғыстың адам бойы түршігерлік әрекеттерінен «бәлен деген елді мекендеріміз жау қолында қалды» деген информбюроның құлақ жарардай суық хабарын естігеннен сайын өлердей үрейленетіңбіз [2, 9-б].

Енді міне арада бір жылдан соң, яғни 1942 жылдың 15 шілдесінде өзіміздей өрімдей қыздарды да майданға ала бастады. Солардың бірі болып, өзім де майданға алынғанда шын басқа түскенді жаңа сезіндім. Және содан бастап әлігідей үрейдің қайда ғайып болғаның сезбей де қалғандаймын. Шалқардан әскери эшалонмен шығып, Ақтөбеге екі күн. Орынборға екі күн аялдадық. Содан соң әрі қарай Ворошиловградқа жетіп, сонда бізді әр жерге бөлді [3, 5-б.].

Қызыл вагондағы сөре тақтайға қаз-қатар жайғасқан біздер неше күн жүргенімізді ұмыттық, әйтеуір қиян шет-Қиыр Шығыс Приморье өлкесінен шығыппыз деп сұқбатын ақтаған.

Айыш апайдың сұқбатындағы әңгімесіне қарағанда кеше ғана отбасы құрған 19 жастағы қыздың Отан мүддесін жеке отбасының мүддесінен жоғары қоя білген ержүрек батырлығын көруге болады.

Шалқар өлкесінен Приморье өлкесіне түскен Айыш апай Краскино селосына орныққан. Бұл жерде КСРО Қызыл Крест және Қызыл жарты ай қоғамының комитетіне қарасты Приморье өлкесінің Владивосток қаласындағы әскери курстан тоғыз ай медбикелікке оқып шыққан Айыш апай жаралы жауынгерлердің жарасын таңып, емдеп, майданның алдыңғы шептеріне оралуына жәрдем етті.

Медбике қыздың қолынан айығып шыққан жауынгерлер талай жаумен шайқаста ерліктерімен танылып, майданнан жеңіспен оралғандары анық.

Айыш апайдың майдандағы осындай ерліктері соғыстың соңғы нүктесі Жапония мен Корея шекараларында, Пхеньян, Хунчунь қалаларында жалғасқан. Алғашқы кезде медициналық санитарлық ботальонда рота санитаркасы, №376 бөлімшеде аға медбике болып, кіші сержант әскери дәрежесінде қызмет атқарады [4, 3-б].

Жеңіс күнін шалғай жерде қарсы алған Айыш апай 1946 жылы көктемде отты майданнан отбасына, еліне оралған.

Обылыстық тарихи-өлкетану музейінің қорында Айыш апайдың жауынгерлік жолын бейнелейтін фотосуреттер, медбикелік курстан өткені туралы куәлігі және апайдың ерлігінің куәсіндай болып мақтау грамотасы сақталған [5, 2-б].

Соғыстан елге ораларда алған сыйлығы – хирургиялық қайшысы, градусник қорабы және майдандағы жеке фотосуреті музейдің «Ерлік пен Даңқ» залының экспозициясына қойылған.

Музей қорында сақталған Айыш апайдың майдандағы фотосуреттері, мақтау қағаздары, медбикелік куәлігі, өзімен бірге алып келген заттары,

апайдың омырауына тағылған «Отан соғысы» ордендері мен медальдары бейбіт өмір үшін күрескен аяулы да нәзік батыр қыздың ерлігін дәлелдейді. Жолдасы Сағынтай Жанұзақов ағай да соғыс, еңбек ардагері болған.

Қазіргі кезде Айыш апайдың артынан қалған қызы Алма апай мен күйеу баласы Бақытжан ағай жиен немерелерімен ұрпағын жалғастырып келеді. Осы тұста «Адам ұрпағымен мың жасайды» деген қазақтың қанатты сөзі еске түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер мен деректер тізімі:

- 1 Шалқар аудандық газеті 1990 ж.
- 2 Шалқар аудандық газеті 2010 ж.
- 3 Шалқар аудандық газеті 2010 ж.
- 4 Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі қорының негізін қор түсімдері-16669/1
- 5 Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі қорының негізін қор түсімдері-16669/2

Балкасынова А.Т.

кіші ғылыми қызметкер

Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі

Ақтөбе, Қазақстан

РЖЕВ ТҮБІНДЕГІ ЕРЛІК

(Ақтөбеде жасақталған 101-ші ұлттық атқыштар бригадасының тарихынан)

Екінші дүниежүзілік соғыс – осы кезге дейінгі дамуында адамзат бастан өткерген ондаған қақтығыстардың ішіндегі ең қасіреттісі. Мұндағы адам шығыны осы кезге дейінгі соғыстардан бірнеше есе асып түсті. 1912-1922 жылдары дүниеге келген қазақ азаматтарының маңдайына тағдыр фашизмге қарсы қару ұстаған сарбаз болуды жазды. Бұл өрендердің дені жетімдер үйінің түлектері, әке-шешелері 37-нің сойқанында ұсталып, жазалы болғандар, діни мектеп өкілдерінің балалары, т.б. еді. Қазақ жері 1941-1945 жылдары Кеңес Одағының фашизммен күресінде барын аяған жоқ: басты ресурсы ер азаматтары кетті, азық қорларымен бүкіл майданды асырады, қару-жарак өндірі, әскери техникаларды жабдықтайтын мұнайын берді. Елде қалған жас балалар мен ақ жаулықты аналар аш құрсақ жүріп, ет-сүт, бидай-астығын, жылы киімдерін майданға жөнелтті, күндіз-түні тыным көрмей еңбектенді. Соғыс жылдары қазақ даласынан 3 миллион 240 мың тонна сүт, 240 мың тонна ет, 17 мың тонна жүн майданға жөнелтілді.

Ақтөбе облыстық-тарихи өлкетану музейінің «Ерлік пен Данқ» залында қасіретті соғыс жылдарынан мәлімет беретін 101-атқыштар бригадасының командирі, полковник С.Я. Яковленко және бригада комиссары подполковник Н.М. Алиевтің, саяси бөлімінің жұмысшылары, саяси қызметкерлерінің, соғыстан аман қалған Алматы қаласында тұратын санаулы ардагерлердің және ардагерлердің Ақтөбе облыстық музейде кездесуінде түскен суреттері қойылған [1, 356-б]. Сарғайған үшбұрышталған хаттар да соғыстың қасіретінен сыр шерткендей сақтаулы [2, 3-б.].

Фашизммен соғыстың ауыр азаптары мен бейнеттерін бастан өткерген өңірлердің бірі – Ақтөбе облысы. 1941 жылдың 1 қаңтарындағы санақ бойынша, Ақтөбе облысы тұрғындарының саны – 335 мың 900 адам.